

ЕТИЧНИЙ КОМПОНЕНТ ПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Політична комунікація являє собою спосіб передачі інформації за певними нормами. Вони характеризуються як норми, котрі відображені в правових документах – конституції, законах і т.п., як норми фактичні, тобто такі, що регулюють реальну поведінку народу, в тому числі в сфері політики, на основі традицій, і як специфічні добровільні норми, закладені інтелектуальною елітою загалом і політичною елітою, зокрема. Якою мірою звичайні норми моралі в політиці, а точніше норми політичної етики зможуть перейти у форму фіксованих норм – все залежить від того, чи зможе політична еліта виразити їх мовою права. Однак через розрізненість і розколотість їй важко артикулювати ті загальносоціальні мету і цінності, котрі могли б солідаризувати найрізноманітніші верстви суспільства в єдине ціле здолавши соціальну напругу і безлад.

Порушення законів, нормативних актів, що загалом призводить до соціальної анархії, можна спостерігати і в усталених, більш спокійних демократичних суспільних системах. Ще частіше таке трапляється на українських теренах, де спостерігається значний дефіцит організованого процесу вироблення загальнозначущої мети і цінностей та похідних від них норм, а також процесу створення механізмів, які б контролювали та забезпечували їх реалізацію. Відсутність таких регуляторів щодо суб'єктів політичного процесу буде лише посилювати делегітимацію влади, соціальний безлад, що має назву “гра без правил”, і в реальності здатний призвести до всезростаючого соціального хаосу. Такі настрої, як правило, призводять до соціального вибуху у формі стихійного протесту, оскільки невдоволення посиленням суспільного безладу об'єднує і активізує все більшу кількість індивідів і соціальних груп. Прикладом цього став реальний публічний конфлікт між інтересами влади й настроями та прагненнями українського суспільства наприкінці 90-х років[1], а в 2004 році – “помаранчева революція”. Вважається, що виниклий соціальний вибух є платою за нерегульованість основних суспільних конфліктів, викликаних загальною соціальною напругою.

Зауважимо, що конфлікт – явище, характерне не лише для перехідного соціуму та перехідної політичної системи. Цим поняттям описується будь-яка конкурентна взаємодія двох чи більше сторін у процесі артикулювання та відстоювання власних інтересів, прав чи повноважень. Отже, соціальні конфлікти є неминучими в суспільстві. І це явище не варто трактувати як нестачу моралі. Так може бути лише тоді, коли воля у відповідності з правилами внаслідок своєї мізерності або ж повної відсутності не в змозі буде розв'язувати та врегульовувати конфлікти до їх повного завершення. Саме в цьому виявляється зневага інших, їх прав на власні інтереси. За таких умов принципово важливим є адекватність сприймання та розуміння стану

речей самих учасників конфліктної ситуації. Адже вони повинні розуміти, що обставини справи з позиції опонента завжди виглядатимуть інакше за власну позицію. Усвідомлення цього є запорукою домовленостей та пошуку обопільного вирішення проблеми в межах заданих правил. Якими б складними не були конфлікти, все одно вони не є природним явищем; їх вирішення завжди були і є досяжні для людської діяльності. В цьому й полягає етичний момент дій в конфлікті – переговори доведені до пошуку компромісів, урегулювання за домовленостями на певний час або назавжди тощо. Таким чином, конфліктна діяльність не може бути “грою з нульовою сумою”, в котрій перемога одного означає збиток для іншого. Конфлікт може бути урегульований до взаємної згоди.

Соціальні конфлікти охоплюють усі види й рівні стосунків людей: від конфліктів у побуті до політичних конфліктів у державі й на міждержавному рівні.

Політична історія та й сучасність дає підстави трактувати політичний конфлікт як стан політичних відносин, коли їх учасники ведуть таку боротьбу за цінності, певний статус, владу й ресурси, де метою суперників є нейтралізація, завдання шкоди, збитків супернику або й знищення його. Суть такого конфлікту полягає в невідповідності між тим, що є, і що, на думку конфліктантів (індивідів та груп), має бути. Що ж до окремих висловлювань типу “нормальності” політичного конфлікту, то це завше вживається для того аби легітимізувати в очах суспільства та міжнародної спільноти боротьбу за ресурси політичної влади, оскільки саме вона лежить в основі більшості, якщо не всіх політичних конфліктів[2]. На думку В.Литвина таке твердження є хибним, оскільки підмінюються, ототожнюються поняття політичного конфлікту і конфлікту між політиками. Так, якщо в основі політичних конфліктів розуміються питання “загального блага”, то конфлікт політиків, зазвичай, викликаний мотивами та інтересами: особистими, груповими, клановими тощо. Як правило, останній вид конфлікту досить часто трактують як загальнонаціональний політичний конфлікт. Можна погодитись із тим, що не зважаючи на те, що обидва учасники конфлікту є політиками – це жодною мірою не надає йому статусу політичного, бо тут присутні лише особисті інтереси. Те ж саме спостерігається у випадку, коли місце окремих політиків посідають певні політичні групи, незалежно від того, інституціоналізовані вони певним чином чи ні. Якщо причиною і рушієм конфлікту виступає вузькогруповий інтерес, то і ця боротьба не є політичною. Зазначимо лише одне, що відсутність критеріїв для розмежування особистого та суспільного інтересу у позиціях конфліктантів на сьогоднішній день знаходиться у вигляді політичних міфів. Було б доречним визначення таких критеріїв за допомогою виявлення окремих властивостей конфліктів притаманних сучасній вітчизняній політиці. Такими є: домінування неполітичних мотивів, що породжує іншу властивість – “непублічність”; неінституційованість (здатність чи нездатність суб’єктів політичного конфлікту діяти за правилами політичної боротьби); характер перебігу конфліктів[3]. На думку автора таких висновків, специфіка такої

сучасної ситуації полягає в тому, що політичні конфлікти не лише мають деструктивний та неінституційований характер, але й у цілому ряді випадків взагалі не можуть бути окреслені класичним поняттям політичного конфлікту. І в першу чергу це обумовлено не тільки і не стільки об'єктивними суспільними або політичними чинниками, скільки самими політиками, які з тих чи інших мотивів свідомо спрямовують свої зусилля на створення такого конфліктного середовища.

Досліджуючи природу та масштаб політичної сфери Б.Сутор переконливо доводить, що політична мета (policy), політичний порядок та інститути (polity), а також політичні дії (politics) прямо визначають практичний характер політики[4]. Тому всі три виміри належать до етичного питання про те, що повинно бути зроблене і за що несесться відповідальність.

При аналізі тих чи інших політичних процесів вважається доцільним застосування так званого культурантропологічного підходу щодо дослідження “діалогу” політики та моралі крізь призму функціонально-рольових приписів. Важко уявити собі політичну систему, котра втілює цілісність політики, характер взаємозв'язків її елементів, що забезпечує її виживання, досягнення стабільності і самозбереження у вигляді гігантської машини чи комп'ютера, де політичні актори грають роль ключових вузлів, котрі якимось чином між собою пов'язані і приводять в дію весь механізм. Отже, людські діяння – безпосередня реальність політики. Мова йде про людський, або особистісний вимір політики, тобто про те, як виражає себе в ній людська природа і, перш за все, психологічні якості людей. Погляд під таким кутом зору важливий ще й тому, що дозволяє краще зрозуміти, в чому сенс інтересу до політики, що примушує людину займатися нею, що саме політична активність може дати людині. З іншого боку, такий підхід дає можливість вивчення ролі особистості в політиці та їх взаємозв'язку. З точки зору політичної філософії, сенс політики (як і будь-якого іншого виду життєдіяльності) полягає перш за все у тому, щоб вдосконалити ту чи іншу сторону людського існування, певні сторони особистості. Звідси, заняття політикою, залучення до неї може та й повинно здійснювати на людей розвиваючий і гуманізуючий вплив. Таке розуміння гуманістичного змісту політики, звісно, реалізується лише за певних умов.

Разом з тим, вважається, та й власне про це свідчать окремі реалії, що саме політична діяльність здатна завдати людині шкоду: певні негативні якості особистості, з одного боку, і деформованість політичних інститутів – з іншого, перетворюють добро на зло. Доречно буде згадати знамениту максиму британського політика лорда Актона (1834-1902): влада розбещує, а абсолютна влада розбещує абсолютно. З подібних висловлювань знайшли своє місце в свідомості людей й не менш відомі поняття про те, що політика – “брудна справа”. Отже, найпростіше визначення людини політичної – homo politicus: це активна особистість, котра внаслідок виконання політичної ролі (ролей) домагається досягнення певної і потрібної для неї мети. Індивідуальні риси політичних акторів, особисті якості, які, власне, й відрізняють їх один від одного, по різному впливають на політичні події, призводячи часом до

найнепередбачуваніших наслідків, що стає предметом обговорення численних політичних оглядачів, а подекуди й стають матеріалом для маніпулятивних пасажів у PR- технологіях тощо.

Професор Принстонського університету і керівник Проекту по вивченню лідерства, а в 70-ті роки секретар американської Асоціації політичних наук Ф.Грінстайн, обґрунтовуючи своє розуміння щодо індивідуальних характеристик політичних акторів, розкриває важливе значення ролі особистості як важливої детермінанти політичної поведінки. Ф. Грінстайн навіть вбачає правомірність вивчення проблеми взаємовпливу особистості і політики як головної сфери наукового дослідження враховуючи те, що такі взаємозв'язки достатньою мірою складні і різноманітні. Свої міркування щодо корисності вивчення особистостей політичних акторів він обґрунтовує у так званій п'ятичленній “карті для вивчення особистості в політиці”[5]: 1) розподіл індивідів за ролями; 2) особистість і її оточення; 3) психопатологія та інші політичні мотивації; 4) особистість і соціальні основи; 5) вплив особистості на події. Таким чином у дослідника такої теорії є підстави вважати, що в дійсності політичні актори розподілені за ролями залежно від їх особистісних якостей. Однак і для нього це питання потребує детального вивчення і з'ясування залежності між роллю та особистістю, а саме яким чином особистісні характеристики можуть бути пристосовані до вимог специфічних політичних ролей. Вважається, що соціальні основи політичних акторів повинні впливати на їх дії, але лише через їх психологічну основу.

Проте, морально-ціннісні судження про політичні інститути і політичні дії лише тоді наповнюються сенсом, коли між питаннями влади і моралі відсутня різко визначена межа. Однак, політична етика повинна бути реалістичною в тому розумінні, в якому вона представляє фактичну мотивацію і структурні передумови політичної діяльності. Лише в такому разі їй вдасться розвинути теорію правильного використання влади, котра містить в собі вказівки практичних дій в політичній сфері.

1.Томенко М. Реальні та удавані конфлікти в українській владі //Політична думка. – 1997. – №1. – С.33. 2. Литвин В. Сучасна Україна у дзеркалі суспільно-політичних конфліктів [http:// rada. gov. ua/ LIBRARY/ vistupi/litvin/uradk_02_11_23.html](http://rada.gov.ua/LIBRARY/vistupi/litvin/uradk_02_11_23.html). 3.Там само. 4.Сутор Б. Политическая этика как часть практической философии //Политическая и экономическая этика. – М., Фаир-Пресс, 2001. – С. 48. 5.Гринстайн Ф.И. Личность и политика //Социально-политические науки. – 1991. – №10. – С. 67-74.